ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΟΥΓΕΑΣ

ἀκαδημαϊκὸς - ὁμότιμος καθηγητὴς τῆς Ἀρχαίας Ἱστορίας

(1876 - 1966)

(Τὴν 28ην Σεπτεμβρίου 1966 ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας ὁ Σωκράτης Κουγέας, ἀκαδημαϊκὸς καὶ ὁμότιμος καθηγητὴς τῆς Ἀρχαίας Ἱστορίας ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ. Τὸν νεκρὸν ἀπεχαιρέτισαν ἐκ μέρους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς οἱ συνάδελφοι κ.κ. Δ. Ζακυθηνὸς καὶ Ἀπ. Δασκαλάκης).

Ἐπικήδειος λόγος τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Δ. Ζακυθηνοῦ, τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν προπέμπει εἰς τὴν τελευταίαν του κατοικίαν τὸν Ἀκαδημαϊκὸν καὶ ὁμότιμον Καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Σωκράτην Κουγέαν.

Γεννηθεὶς τὴν 14ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1876 εἰς τοὺς Δολοὺς τῆς Καλαμάτας, σπουδάσας ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν διαπρεπῶν διδασκάλων, μάλιστα δὲ τοῦ Σπυρίδωνος Λάμπρου καὶ τοῦ Νικολάου Πολίτου, ἀκολούθως δὲ ἐν Μονάχῳ, Χάλλῃ καὶ Βερολίνῳ, ἔνθα παρηκολούθησε τὰ μαθήματα μεγάλων ἑλληνιστῶν, μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων καὶ τοῦ Καρόλου Krumbacher, ὁ Σωκράτης Κουγέας διετέλεσεν ἑλληνοδιδάσκαλος τῷ 1901, σχολάρχης ἀπὸ τοῦ 1902 μέχρι τοῦ 1904, καθηγητὴς τοῦ Προτύπου Γυμνασίου τοῦ Διδασκαλείου Μέσης Ἐκπαιδεύσεως ἀπὸ τοῦ 1915 μέχρι τοῦ 1918. Κατὰ τὸ ἔτος 1918 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, ἐδίδαξε δὲ μέχρι τοῦ 1947, ὅτε ἀπεχώρησε καταληφθεὶς ὑπὸ τοῦ ὁρίου ἡλικίας. Ὡσαύτως ὁ Σωκράτης Κουγέας διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν ἀπὸ τοῦ 1931 μέχρι τοῦ 1947 καὶ τῆς Παντείου Ἀνωτάτης Σχολῆς τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν ἀπὸ τοῦ 1943 μέχρι τοῦ 1950. Μέχρι τοῦ θανάτου του διετήρησε τὴν θέσιν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Τμήματος Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος. Τῆς Ἀκαδη-

μίας Ἀθηνῶν ὁ Κουγέας ὑπῆρξε τακτικὸν μέλος ἀπὸ τοῦ 1929, γενόμενος καὶ πρόεδρος αὐτῆς τῷ 1953. Ἐπίτιμος διδάκτωρ τῶν Πανεπιστημίων τῆς Γοτίγγης καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, μετέσχε διεθνῶν ἐπιστημονικῶν συνεδρίων καὶ ἔλαβε μέρος ἐνεργὸν εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν παρ' ἡμῖν ἐπιστημονικῶν σωματείων. Μέχρι τέλους διετήρησε τὴν προεδρίαν τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων. Ὁμοῦ μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου Ἀμάντου διηύθυνεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1928 τὸ περιοδικὸν «Ἑλληνικά».

Τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ Σωκράτους Κουγέα ἐκτείνεται ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ χώρου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας. Ὁρμώμενος κατὰ τὸ πολὺ ἐξ ἀγνώστων πηγῶν, ἀνεκδότων κειμένων, ἐγγράφων, ἐπιγραφῶν καὶ ἄλλων ἀνεπιγράφων μνημείων, ὁ ἐκλιπὼν καθηγητὴς διηύρυνε τὸν χῶρον τῆς ἐρεύνης καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους ἀνήγετο εἰς τὰ μεγάλα θέματα τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Φιλολογίας. Ἡ μελέτη του «Ὁ Καισαρείας Ἀρέθας καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ» (1913), στηριζομένη εἰς εὐρείας παλαιογραφικὰς ἐρεύνας, διεφώτισε τὴν δραστηριότητα τοῦ μεγίστου τῶν Ἑλλήνων φιλολόγων τοῦ Βυζαντίου καὶ ἡρμήνευσε τὴν ἀναγέννησιν τῶν κλασσικῶν σπουδῶν κατὰ τὸν ἕνατον καὶ τὸν δέκατον αἰῶνα.

Ἡ χειρόγραφος παράδοσις τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, τοῦ Θουκυδίδου, τοῦ Μενάνδρου, τῶν Ἑλλήνων παροιμιογράφων, τῶν συγγραφέων τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, τοῦ Ἀρέθα, τοῦ Ξιφιλίνου, τοῦ Μαξίμου Πλανούδη, μείζονες ἢ ἐλάσσονες ἀνακοινώσεις ἐπὶ παπύρων καὶ παπυρολογικῶν εὑρημάτων, κριτικαὶ καὶ ἑρμηνευτικαὶ παρατηρήσεις εἰς ἀρχαίους καὶ μεσαιωνικοὺς συγγραφεῖς δεικνύουν τὴν εὐρύτητα τῆς φιλολογικῆς παιδείας τοῦ Σωκράτους Κουγέα. Ἡ ὕλη τῶν ἐπιγραφῶν παρέχει εἰς αὐτὸν τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαφωτίσῃ τὸν ἀρχαῖον βίον: τὸ Κοινὸν τῶν Ἑλλήνων κατ' ἐπιγραφὴν Ἐπιδαύρου (1921), Νόμος ἱερὸς εἰς Ὑγίειαν ἐν Ἐπιδαύρῳ (1923), Ἐπιγραφικαὶ ἐκ Γυθείου συμβολαὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Λακωνικῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας (1928), ἢ τοῦ μεσαιωνικοῦ βίου ὡς ἡ πραγματεία Περὶ τῶν Μιλιγκῶν τοῦ Ταϋγέτου ἐξ ἀφορμῆς ἀνεκδότου Βυζαντινῆς ἐπιγραφῆς ἐκ Λακωνίας (1950). Συνθετικὴν μονογραφίαν κατέλιπεν ὁ μεταστάς, πλὴν ἄλλων, τὸ ἔργον Ἡ ἰδέα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν παρὰ τοῖς Ἕλλησι (1938).

Μέγα εἶναι τὸ ὑλικόν, τὸ ὁποῖον ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς προσέφερεν ἐξ ἀνεκδότων πηγῶν καὶ ἐγγράφων εἰς τὴν μεσαιωνικὴν καὶ τὴν νεωτέραν Ἱστορίαν καὶ παιδείαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ: Χρυσόβουλλον Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου ὑπὲρ τῶν υἱῶν τοῦ Γεμιστοῦ, 1449 (1928), Σιγίλλια καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ γράμματα, ἐπιστολαὶ τοῦ Κοραῆ, ἐπιστολαὶ τοῦ Λασκαράτου, τοῦ Δ. Βερναρδάκη, διαπρεπῶν Ἑλληνιστῶν καὶ Φιλελλήνων. Τίποτε δὲν εἶναι ξένον διὰ τὸν Κουγέαν: Ὁ Γκαῖτε καὶ ἡ νεωτέρα Ἑλλάς (1932), Ἡ πρώτη νεοελληνικὴ μετάφρασις τῆς Ἰφιγενείας τοῦ Goethe (1932),

Γκαΐτε καὶ Καποδίστριας (1932), Περὶ τοῦ πρώτου μεταφραστοῦ τοῦ Γκαΐτε Παπαδοπούλου (1936).

Ἐνωρίτατα ὁ Σωκράτης Κουγέας ἔστρεψε τὴν προσοχήν του πρὸς τὴν σπουδὴν τῆς ἱστορίας καὶ τῆς γραμματείας τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ ἐνασχόλησις περὶ αὐτὰς ἔλαβεν ἰδιάζουσαν, ἀποκλειστικὴν θὰ ἔλεγον, θέσιν εἰς τὴν ὅλην συγγραφικὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνδρός. Ἐφ' ὅσον ἤγγιζε τὸ τέλος, ηὔξανεν ὁ ἔρως διὰ τὴν πατρικὴν γῆν καὶ ὁ τόνος ἦτο πλήρης νοσταλγίας καὶ υἱϊκῆς στοργῆς. Μεταξὺ τῶν ἐργασιῶν τούτων περιλαμβάνονται αἱ ἱστορικαὶ πηγαὶ διὰ τὴν Ἡγεμονίαν τῆς Μάνης (1774 - 1821) (1962), αἱ Νέαι εἰδήσεις περὶ τῆς ἐν Μάνῃ ἡγεμονίας (1774 - 1821) (1963). Ἡ καταγωγὴ τοῦ πρωτοστατήσαντος εἰς τὴν Ὀρλωφικὴν Ἐπανάστασιν Παναγιώτη Μπενάκη φωτιζομένη ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας (1695) καὶ τὸ βιβλίον Μανιάτικα ἱστορικὰ στιχουργήματα τοῦ Νικήτα Νηφάκη.

Διδάσκαλος ἔξοχος καὶ ὁδηγὸς ἄριστος εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Ἱστορίας, ὁ Σωκράτης Κουγέας εἶχεν ἰδιοσυγκρασίαν ἐρευνητοῦ. Τὰ διαφέροντά του ἦσαν ποικίλα καὶ εὐρύτατα, τὸ πάθος του διὰ τὴν Ἐπιστήμην κατεῖχεν ὁλόκληρον τὴν ζωήν του. Νοῦς ὀξὺς καὶ συνδυαστικός, ἐπιστήμων μὲ οἰκουμενικὴν παιδείαν, ἄνθρωπος μὲ ἔκτακτον ἐπιστημονικὸν ἦθος, προσηλωμένος εἰς τὰς ἰδεολογικάς του πεποιθήσεις, ἀγωνιστὴς ἄκαμπτος, ὁ ἐκλιπὼν διδάσκαλος ὑπῆρξε μία τῶν μεγίστων μορφῶν τοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ ἑξήκοντα πέντε ὁλόκληρα ἔτη.

Ἀγαπητὲ Διδάσκαλε, Συνάδελφε καὶ Φίλε.

Ἐκ μέρους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν σοὶ ἀπευθύνω τὸν ὕστατον χαιρετισμόν. Ἀπὸ τῶν πρώτων βημάτων ἐλάμπρυνες τὸ ἀνώτατον τοῦτο πνευματικὸν ἵδρυμα. Μέχρι τῶν τελευταίων συνεδριῶν διετήρησες ἐν αὐτῷ τὸν ρόλον τοῦ πρωταγωνιστοῦ.

Ὑπῆρξες καὶ ὡς ἄνθρωπος καὶ ὡς ἐπιστήμων εὐτυχής. Ἐτερμάτισες τὸν βίον πλήρης ἐτῶν παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς ἀξίας συντρόφου καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν τέκνων καὶ τῶν τέκνων τῶν τέκνων σου. Ὑπῆρξες εὐτυχής, διότι μέχρι τέλους διετήρησες ἀμείωτον τὴν πνευματικήν σου διαύγειαν, τὴν ἔφεσιν πρὸς ἐργασίαν, τὴν ἀσφάλειαν τῆς μνήμης, τὴν διάθεσιν πρὸς συναναστροφήν, τὴν ἄφθαστον χάριν τοῦ λόγου.

Εἶχα προσφάτως τὸ προνόμιον νὰ ζήσω μαζί σου δι' ὀλίγας ἡμέρας εἰς τὸ εὐχάριστον περιβάλλον Ἑλληνικῆς λουτροπόλεως. Τοὺς συνομιλητάς σου κατέπλησσεν ἡ θερμὴ καὶ χαρίεσσα ἀφήγησις, ἡ ἀκρίβεια τῆς λέξεως, ὁ πλοῦτος τῶν ἀναμνήσεων.

Ἀνεβήκαμεν ἐπάνω εἰς τὸν βράχον τοῦ Ἡραίου. Μετὰ κόπου ἀνώρθωσες τὸν κύπτοντα ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἐτῶν κορμόν σου. Ἀριστερᾷ εἶδες τὸν χῶρον τῶν ἀνασκαφῶν. Ἐμπρὸς ἐξηπλοῦτο ἡ θάλασσα τοῦ Κορινθιακοῦ,

ἐνῷ ὁ ἥλιος ἔκλινε πρὸς τὴν δύσιν του. Τὸ τοπίον ἐλάμβανεν ἔκτακτον δραματικότητα. Ἦσο εὐτυχὴς διὰ τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἐκδρομήν, κατὰ τὴν ὁποίαν συνηντῶντο ἡ σπουδὴ τῆς Ἀρχαιότητος μὲ τὴν λαμπρότητα τῆς Φύσεως.

Πορεύου ἐν εἰρήνῃ, ἀείμνηστε Διδάσκαλε καὶ Συνάδελφε. Ἡ μνήμη σου θὰ εἶναι αἰωνία, ἡ δὲ γῆ, ἡ ὁποία μετ' ὀλίγον θὰ σὲ καλύψῃ, ἐλαφρά.

Ἐπικήδειος λόγος τοῦ κ. Ἀπ. Δασκαλάκη, τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Νεωτέρας Ἑλληνικῆς Ἱστορίας.

Ὡς ἀρχαιότερος τῶν παρόντων καθηγητῶν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς καὶ ὁ ἀρχαιότερος τῶν καθηγητῶν τῆς Ἱστορίας, ἔλαβον τὴν ἐντολὴν ὅπως σοῦ ἀπευθύνω τὸν τελευταῖον αὐτὸν χαιρετισμόν, σεβαστὲ συνάδελφε, μὲ συγκίνησιν βαθυτάτην. Ὑπηρέτησες τὴν Σχολήν μας ἐπὶ μίαν σχεδὸν τριακονταετίαν καὶ διεμόρφωσες μίαν γενεὰν ἐπιστημόνων καὶ ἱστορικῶν. Παρ' ὅλας τὰς προσωπικὰς ἰδέας σου — καὶ κάθε ἐπιστήμων πρέπει νὰ διακρίνεται διὰ τὰς προσωπικὰς ἰδέας του — ὑπῆρξες συνεχιστὴς τῆς πλειάδος τῶν μεγάλων ἐπιστημόνων, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ παρελθὸν ἐτίμησαν τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, προικισμένοι μὲ βαθεῖαν φιλολογικὴν καὶ ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν, ὁποιονδήποτε κλάδον τῆς ἐπιστήμης καὶ ἂν ἐθεράπευον. Καὶ πράγματι, ἡ βαθυτάτη αὐτὴ φιλολογικὴ σου κατάρτισις καὶ ἐγκυκλοπαιδικὴ γνῶσις σοῦ ἐπέτρεπον νὰ κινῆσαι εἰς εὐρυτάτους ὁρίζοντας τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης. Ἀκολουθῶν τὰ διδάγματα τῶν διδασκάλων σου μεγάλων ἱστορικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ὡς ὁ Παπαρρηγόπουλος, ὁ Λάμπρος καὶ ὁ Καρολίδης, εἶχες συλλάβει καθολικὸν τὸ νόημα τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἐκινεῖσο εὐχερῶς εἰς τοὺς ἱστορικούς μας ὁρίζοντας, καλλιεργῶν καὶ διδάσκων τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους μας ὅλων τῶν περιόδων, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον. Ἔγραφες καὶ ἐδίδασκες ἑλληνικὴν ἱστορίαν μετὰ τῆς αὐτῆς ἐμβριθείας ἀρχαίαν, βυζαντινὴν καὶ νεωτέραν, ἐν πλήρει δὲ συνειδήσει τελῶν τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ νεωτέρα καὶ νεωτάτη ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἔχει κυρίως ἀνάγκην ἐρεύνης καὶ μελέτης, καὶ μολονότι καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, ἔδωσες τὸ παράδειγμα εἰς τοὺς νεωτέρους μας, καλλιεργῶν ὁ ἴδιος τὴν μελέτην καὶ ἔρευναν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Αἱ ἱστορικαὶ μελέται καὶ ἔρευναί σου ἐπὶ τοῦ νεοελληνικοῦ βίου, διὰ τὰς ὁποίας ἀφιέρωσες μέγα μέρος τοῦ μακροτάτου βίου σου μέχρι καὶ τῶν ὅλως τελευταίων ἡμερῶν σου, καθιέρωσαν νέους δρόμους εἰς τὴν νεοελληνικὴν ἱστορικὴν ἔρευναν καὶ ἀπέδωσαν καρπούς, οἱ ὁποῖοι δὲν θὰ παύσουν ποτὲ νὰ τυγχάνουν προσοχῆς καὶ ἐκτιμήσεως ἐκ μέρους τῶν μεταγενεστέρων ἐρευνητῶν καὶ μελετητῶν τῆς ἱστορίας μας. Ἰδιαιτέρως ἐγὼ ὡς Λάκων